

INDIVĪDS UN ĀRĒJĀS ROBEŽAS DROŠĪBOŠANA NACIONĀLĀS DROŠĪBAS TVĒRUMĀ

AN INDIVIDUAL AND EXTERNAL BORDER SECURITISATION WITHIN THE SCOPE OF NATIONAL SECURITY

Raitis Tiliks, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Tiesību zinātnes programmas doktorants

Summary

In this article, the author, using an interdisciplinary approach and drawing upon the insights of securitization theory, briefly examines the national identity clause enshrined in Article 4(2) of the Treaty on European Union, particularly within the framework of national security. The findings and conclusions in this work are set against the backdrop of the present-day circumstances, wherein global and regional turbulence has introduced novel challenges to both the external and internal dimensions of the national security of the Republic of Latvia. Viewed through the lens of securitization theory and the understanding of the right of an individual to security as delineated in Article 6 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union, the objective of this article is to offer a concise reflection upon the current scope of national security within a specific context – the external border segment of the European Union and the Republic of Latvia.

Atslēgvārdi: ārējā robeža, drošībošana, indivīds, nacionālā drošība

Keywords: external border, securitisation, an individual, national security

Ievads

Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 4. panta 2. punkta otro un trešo teikumu Eiropas Savienība respektē dalībvalstu galvenās funkcijas, tostarp nodrošinot valsts teritoriālo integritāti, uzturot likumību un kārtību un aizsargājot valsts drošību. Jo īpaši valsts drošība paliek vienīgi katras dalībvalsts atbildībā.¹ Līguma par Eiropas Savienību 4. panta 2. punkts ir nacionālās identitātes klauzulas (tā saucamās Kristiansena klauzulas) normatīvs formulējums primārā tiesību akta līmenī. Šajā rakstā autors ar starpdisciplināru pieeju aplūkos tikai vienu Līguma par Eiropas Savienību 4. panta 2. punkta šķautni.

¹ Līgums par Eiropas Savienību (konsolidēta versija). ES Oficiālais Vēstnesis, 09.05.2008., C 115.

Globālā un reģionālā turbulence sagādājusi kārtējos izaicinājumus Latvijas Republikas nacionālās drošības ārējās un iekšējās drošības dimensijai. Viens no aspektiem šajā situācijā ir mūsu valsts ģeogrāfiskais stāvoklis un no starptautiskajām saistībām izrietošs, kā arī nacionālās drošības interesēs balstīts pienākums kontrolēt Eiropas Savienības ārējo robežu un Šengenas zonas ārējo robežliniju, un vienlaikus arī Ziemeļatlantijas līguma organizācijas telpas ārējo perimetru. Latvijas ārējās robežas uz sauszemes, jūrā un gaisā ilgstoši ir nodalošās robežlinijas starp divām kardināli atšķirīgām vērtību un dzīves telpām Eiropas rietumos un austrumos.

Turpināta un arvien intensīvāka nekonvencionāla uzbrukuma (hibrīdkara, angļu val. – *irregular warfare*) apstākļos drošībošana² konceptuāli un izpratnē par ārējās robežas drošībošanu ir nozīmīgi faktori visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas gatavībā un funkcionēšanā. Minētais skar arī tiesību jomu. Ārējās robežas drošībošana ir nacionālās drošības sastāvdaļa. Ģenerālklausulas “robežas drošība” iekļaušana politisko partiju programmās vai plašsaziņas līdzekļu informācijā vēl negarantē sabiedrības izpratni par jautājumiem, iesaisti un atbalstu konkrētai rīcībpolitikai. Sabiedrībai un arī ārējiem sadarbības partneriem labāk jāsaprot Latvijas Republikas valsts robežas un ārējās robežas drošībošanas konteksts, kopsakarības un vēstījumu racionalitāte, pamatotība. Izpratni var veicināt, ņemot vērā procesus, kuri Latvijā un Baltijas jūras reģiona citās demokrātiskajās valstīs veido dominējošu konsensu par to, kas tiek kolektīvi atzīts par apdraudējumu.

Mūsdienu realitātē, kad likuma varā balstīta starptautiskā kārtība un starptautisko tiesību principi tiek kārtējo reizi apšaubīti un ignorēti, ārējās robežas drošībošanas kontekstā indivīdam un tiesībām ir pieaugoša stabilizējoša nozīme. Aplūkojot indivīda tiesības uz drošību, tiek ņemts vērā valsts pozitīvais pamatpienākums to nodrošināt un ka sabiedrības vispārējās intereses un valsts nacionālā drošība ir pārākas par atsevišķa indivīda subjektīvo interesi. Raksta mērķis ir caur drošībošanas teorijas prizmu un izpratni par indivīda tiesībām uz drošību sniegt nelielu ieskatu nacionālās drošības pašreizējā tvērumā vienā konkrētā – Eiropas Savienības un Latvijas Republikas ārējās robežas – segmentā.

Rakstā lietotā definīcija “ārējā robeža” atbilst Šengenas Robežu kodeksa³ 2. panta 2. punktā noteiktajam. Proti, “ārējās robežas” ir Eiropas Savienības dalībvalstu sauszemes, arī upju un ezeru robežas, jūras robežas un lidostas, upju ostas, jūras ostas un ezeru ostas ar noteikumu, ka tās nav iekšējās robežas.

² Drošībošana (angļu val. – *securitisation*; vācu val. – *Versicherheitlichung*) – terminu latviešu valodā 02.02.2016. sēdē (protokols Nr. 1/1125, lēmums Nr. 94) apstiprināja Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija. Pieejams: <https://termini.gov.lv/komisija/lza-tk-protokols-nr-11125-02022016> [aplūkots 14.01.2025.]

Īsi par drošībošanu: Baele S. J., Jalea D. Twenty-five Years of Securitization Theory: A Corpus-based Review. *Political Studies Review*, 2023, Vol. 21(2), pp. 376–389. Pieejams: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/14789299211069499> [aplūkots 14.01.2025.]

³ Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/399 (2016. gada 9. marts) par Savienības Kodeksu par noteikumiem, kas reglamentē personu pārvietošanos pār robežām (Šengenas Robežu kodekss) (kodificēta redakcija). OV L 077, 23.03.2016., 1. lpp. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A02016R0399-20240710> [aplūkots 15.01.2025.]

Konceptuāli par drošībošanu un robežām

Mūsu gadsimta sākumā iru sociologs Liams O'Dauds (*Liam O'Dowd*) izteica viedokli, ka robežas un pārrobežu reģionālisms uz Eiropas Savienības ārējām robežām iekļauj kritisko un empīrisku tradīciju sintēzi, orientēšanos uz problēmu risināšanu, kā arī pragmatiskas un kritiskas filozofijas. Viņš pauda strukturētu socioloģisku viedokli par robežu neviendabīgumu. Eiropas robežas un to funkcijas izmaiņu procesā L. O'Dauds redzēja kā barjeras, tiltus, resursus un identitātes simbolus. Viņa ieskatā, socioloģiski robežas esot integrētas uzvedībā, tās ir kārtības, drošības un cilvēka dzīves viessorošs produkts.⁴ Šis viedoklis tika izteikts laikā, kad drošībošanas teorija vēl bija attīstības sākumā. Līdzīgu viedokli "snaudošās Eiropas" periodā izteica politiskās ģeogrāfijas autoritāte – profesors Deivids Ņūmens (*David Newman*), kurš konstanti argumentēja nostāju par strukturētas pieejas nepieciešamību robežu pētniecības jautājumos, mudinot rast kopēju starpdisciplināru valodu. Oponenti apgalvoja, ka pietiekami laba pieeja esot daudznozaru robežpētījumu veicināšana, pulcējot teorētiskus un praktiskus no dažādām jomām, apmainoties ar idejām, papildinot savstarpējo izpratni par robežu (angļu val. – *boundaries*) fenomenu un tādējādi paplašinot redzesloku turpmākiem pētījumiem un praksei.⁵

Zinātniskā diskursa par drošībošanu (*securitisation*) sākumu pētnieki pārsvarā saskata 20. gadsimta otrajā pusē, it sevišķi 80.–90. gados dāņu politologa, Kopenhāģenas Universitātes profesora Oles Vēvera (*Ole Wæver*) publikācijās, kā arī angļu politologa Barija Buzana (*Barry Buzan*), holandiešu politologa Jāpa de Vildes (*Jaap de Wilde*), franču politologa Tjeri Balzaka (*Thierry Balzacq*) un citu romāņu-ģermāņu un anglosakšu tiesību loka zinātnieku darbos. Drošībošanas teorijas Kopenhāģenas skolas pamatlicēji šā procesa raksturojumu 1998. gada kopdarbā izteica ar vārdiem [paredzēti tiem, kas īsteno drošībošanu]: "Ja mēs nerisināsim šo problēmu, viss pārējais būs nevērtīgs, jo mēs vai nu nebūsim šeit, vai nebūsim brīvi, lai risinātu to savā veidā."⁶ Teorijas pirmsākumos tika uzskatīts, ka drošībošanas precīza definīcija un kritēriji tiek veidoti caur tādu eksistenciālu draudu atzīšanu, kuri ir pietiekami nozīmīgi, lai radītu būtiskas sekas. Drošībošana tika raksturota kā izteikti diskursīvs process, kurā komunikācijas dalībnieki jautājumus uz drošības un draudu jomu cenšas pārvietot ar runas aktiem. Savukārt starptautiskās politikas zinātnieks Stefano Gucīni (*Stefano Guzzini*) vēlāk izteica viedokli, ka drošībošanas teorijas attīstība un dziļākas diskusijas īstenībā sākās ar otrādu procesu – ar aukstā kara seku iniciētu "atdrošībošanu". S. Gucīni ieskatā, klasiskā sākotnējā teorija būtu kritiski jāvērtē procesus ietekmējošu notikumu dinamikā. Proti, teorija var izrādīties sevišķi sensitīva attiecībā uz kontekstu (it sevišķi vēsturisko) konkrētā valstī un drošības vides dinamiskām izmaiņām laikā, turklāt drošībošanas izpratne tikai "runas

⁴ O'Dowd L. *Analysing Europe's Borders*. Durham University: IBRU Boundary and Security Bulletin, Vol. 9 (2), 2001, pp. 67–79. Pieejams: https://www.durham.ac.uk/media/durham-university/research-/research-centres/ibru-centre-for-borders-research/maps-and-databases/publications-database/boundary-amp-security-bulletins/bsb9-2_odowd.pdf [aplūkots 15.01.2025.]

⁵ Newman D. *On borders and power: A theoretical framework*. Journal of Borderlands Studies, Vol. 18:1, pp. 13–25. Pieejams: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08865655.2003.9695598> [aplūkots 15.01.2025.]

⁶ Buzan B., Wæver O., Wilde J. de (eds). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder & London: Lynne Rinner Publishers, 1998, pp. 23–26. Pieejams: https://www.academia.edu/35332225/Security_a_New_Framework_for_Analysis [aplūkots 17.01.2025.]

akta” formā varbūt nav vislabākā pieeja.⁷ Drošības teorija padziļināti nepēta to, kāpēc attiecīgā joma kļuvusi aktuāla. Koncentrēšanās notiek uz jautājumu *kā* – kā konkrēta valoda un komunikācija pārliecina sabiedrību vai citu mērķauditoriju par apdraudējumu (vai otrādi).

Viens no drošības rezultātiem mūsdienās ir politiskajos diskursos un plašsaziņas līdzekļu informācijā dominējošā kļūdainā izpratne par laiku, kad sākās neizprovocēta un neattaisnojama Krievijas agresija pret Ukrainu. Vairākums avotu norāda 2022. gada 24. februārī (t. sk. ar narativu 2025. gada februārī “kara trešais gads”), kaut gan kinētiskā karadarbība, bruņots iebrukums, Ukrainas teritoriālās integritātes graušana, kara noziegumi un noziegumi pret cilvēci, likuma varā balstītas starptautiskās kārtības ignorance, kā arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu principu neievērošana sākās jau 2014. gada februārī.

Akadēmiskajās aprindās 21. gadsimta sākumā aktivizējās diskusijas par robežu drošības pieaugumu pasaulē, it sevišķi demokrātiskajās sistēmās, jo globalizācijas un cilvēku piespiedu mobilitātes ietekmē (kuru aktīvi veicina arī pārrobežu organizētā noziedzība un autoritāri režīmi) šīs sistēmas arvien intensīvāk tiek pakļautas nekonvencionāliem ārējiem spiedieniem. Ar robežu drošību saistītie diskursi kļuva arvien biežāki, decentralizēti, lokalizēti, naidīgi un fokusēti uz hibrīda rakstura apdraudējumiem.⁸

Uz empīriskiem datiem balstītā 2019. gada pētījumā bija secināts, ka diskusijās ANO Drošības padomē 2000.–2014. gadā, vārdu “atzīta robeža” lietojums samazinājās, savukārt vārdu “robežas drošība” lietojums būtiski pieauga. Diskursa konteksta analīze norādīja uz to, ka pasaules valstu uzmanība un bažas no lielajiem starpvalstu konfliktiem un sacensībām aukstā kara laikā pārcēlās uz reģionāli aktuāliem ar robežu drošību un pārvaldību saistītiem jautājumiem.⁹ Viens no sekundāriem piemēriem šādam konstatējumam bija reģionāli specifisks pētījums Zviedrijā, Dānijā un Norvēģijā par drošību un robežu kontroli Eiropas 2015. gada tā sauktajā migrācijas krīzē. Pētījuma sākumā bija plānots analizēt trīs diskursus: noturība, humānisms un aizsardzība pret draudiem, bet procesa gaitā pētnieki nonāca līdz atziņai par trīs citu diskursu dominanci plašsaziņas līdzekļos: draudi, solidaritāte un labklājības valsts noturība. Apkopojot secinājumus, pētījuma autori nonāca līdz piesardzīgai atziņai par lingvistiskas konstrukcijas “līdzjūtīga drošības” attiecināšanu uz konstatēto.¹⁰

Nostāju par robežu drošības starpdisciplināru moderno būtību papildina atziņa, ka robežu drošības izpratnes paplašināšana, iekļaujot apjomīgāku uztverto draudu klāstu, 21. gadsimtā ir novedusi pie attiecīgi plašākas “robežas telpas” un robežu kontroles definīcijas. Valdības arvien vairāk uzskata robežu politikas par rīkiem, lai

⁷ Guzzini S. A dual history of ‘securitisation’. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2015. Pieejams: https://www.files.ethz.ch/isn/192491/DIIS_WP_2015_02_A_dual_history_of_Securitisation.pdf [aplūkots 17.01.2025.]

⁸ Simmons B. A., Shaffer R. Globalization and Border Securitization in International Discourse. Philadelphia: University of Pennsylvania, 2019. Pieejams: <https://ssrn.com/abstract=3480613> [aplūkots 19.01.2025.]

⁹ Ibid., pp. 3–6.

¹⁰ Naper A. A. Compassionate Border Securitisation? Border Control in the Scandinavian News Media during the ‘Refugee Crisis’. Oslo: Nordic Journal of Migration Research, 2022, 12 (1), pp. 4–20. Pieejams: <https://journal-njmr.org/articles/10.33134/njmr.494> [aplūkots 12.02.2025.]

risinātu problēmjautājumus visā valsts teritorijā, nevis tikai pievērstos pierobežas specifiskām interesēm. Šīs vairāk sistēmiskas un visaptverošākas pieejas robežu drošībai arvien biežāk ietver koordināciju ar kaimiņvalstīm un pat tālām valstīm.¹¹ Latvijas Republikas situācijā, piemērojot pragmatismu un kritisko domāšanu, jau pirms vairāk nekā ceturtdaļgadsimta bija saprotams, ka Krievijas marginalizācija iezīmē jaunu robežu jaunā Eiropā. Ārlietu ministrijas valsts sekretāra vietnieks Armands Gūtmanis 2001. gada zinātniskā konferencē izteica viedokli, ka ar vārdiem “jaunā robeža” nav domātas militāro drošību sadalošās līnijas un ka jēdziens par sadalošajām līnijām iegūst pavisam citu nozīmi, ja to aplūko kā ekonomisku, politisku, juridisku un labklājības fenomenu.¹²

Vēl viens no drošībošanas teorijas izmantošanas neseniem piemēriem ir Britu akadēmijas paspārnē 2021. gadā apkopotie raksti dažādu valstu robežu un ar tām saistīto procesu izpētē ar vēsturisko metodi caur drošībošanas prizmu.¹³ Autori argumentēja nostāju par to, kā robežu veidošanās procesa izpēte var izgaismot daudzus svarīgus jautājumus ne tikai par to, kā mainījusies pasaule, bet arī par daudzveidīgām sekām, kuras šīs pārmaiņas izraisīja. Vērtējot robežu veidošanos globāli, rakstos par dažādiem laika posmiem un reģioniem izcelta starptautisko attiecību teorijas analītiskā potenciāla izmantošana un norādīts uz nepieciešamību pētniecībā ņemt vērā arī emocionālos aspektus.¹⁴ Secināts, ka jaunas teorijas, piemēram, drošībošanas teorija, noteikti radušās konkrētā vēsturiskā kontekstā. Nav vienkārši piemērot idejas, kas balstītas uz mūsdienu nācijvalstu pasauli un kuru iedvesmas avots bija aukstā kara beigas, tādai senākai vēsturiskai pasaulei, kurā nācijvalstis vēl nebija izveidojušās un pasaules politiskā sistēma izskatījās pavisam citādi. Galvenais, kas šādu teoriju ļauj savienot ar agrīno moderno pasauli aptverošiem vēsturiskiem piemēriem, ir apsvērt drošības problēmas neatkarīgi no to formas kā pamatu robežu veidošanai.¹⁵

Analizējot ģenerālklausulu “robežu drošība” mūsdienu demokrātisko iekārtu tiesību lokā, pragmatisks ir Kanādas zinātnieka Emanuela Brunē-Žaili (*Emmanuel Brunet-Jailly*) uzskats, ka līdz 20. gadsimta 90. gadiem pētnieciskie raksti par robežām un drošību uzsvēra divas būtiski atšķirīgas pieejas robežu drošībai. Sākotnēji dominējošais viedoklis bija tāds, ka robežu drošības politiku formulēšanā militārā drošība joprojām ir būtiska. Bet Eiropas pētnieki Kevins Grejs (*Kevin Gray*) un B. Buzans pamatīgi izmainīja debates, ierosinot, ka drošība ir daudz sarežģītāka, nekā to pasniedz militārā drošība, un ka nepieciešams apvienot domāšanu par drošību kā daudznozaru pieeju, iekļaujot vides, ekonomikas un sociālās dimensijas klāt pie drošības un izlūkošanas (situācijas apzināšanas un analīzes) dimensijām. Robežu

¹¹ Diener A. C., Hagen J. *Borders: A Very Short Introduction* (2nd Edition). Oxford University Press, 2024, pp. 63–66. Pieejams: <https://academic.oup.com/book/56207> [aplūkots 19.01.2025.]

¹² Gūtmanis A. (Dr. philol.). Jaunā Eiropa un Latvijas–Krievijas attiecību mainība. Referāts LU zinātniskajā konferencē “Latvija divos laikposmos: 1918–1928 un 1991–2001” Rīgā, 2001. gada 16. novembrī. Latvijas Vēstnesis, Nr. 168, 21.11.2001.

¹³ Helman L., Smith E. (eds). *Global Border Making and Securitisation in the Early Modern World*. London: Journal of the British Academy, 2021, Vol. 9 (s4). Pieejams: <https://www.thebritishacademy.ac.uk/publishing/journal-british-academy/9s4/> [aplūkots 19.01.2025.]

¹⁴ Par domāšanas un attieksmes emocionālo sastāvdaļu Eiropas drošības kārtējo pārmaiņu periodā interesantu viedokli savulaik izteica franču filozofs Pjērs Hasners. Sk.: Hassner P. *The Changing Context of European Security*. JCMS: Journal of Common Market Studies, 1968. Pieejams: https://www.academia.edu/27581059/The_Changing_Context_of_European_Security [aplūkots 12.02.2025.]

¹⁵ Turpat, 1.–12. lpp.

politika nemanāmi mainījās, jo tās pakāpeniski apakš-specializējās, lai diferencētu, piemēram, tirdzniecības un preču plūsmas un cilvēku mobilitāti.¹⁶ Savukārt Vašingtonas Valsts universitātes profesors Otvins Marenins (*Otwin Marenin*) puda viedokli, ka robežu drošības sistēmas ir kas vairāk nekā tikai jautājumi par drošību uz robežas. Robežu drošības sistēmu izstrādi un īstenošanu ietekmē ne tikai draudu realitāte un drošības vajadzības, bet arī tas, kā šādi draudi tiek uztverti, kategorizēti, interpretēti un integrēti plašākā drošībošanas diskursā.¹⁷

Pievēršoties mūsdienām, secinājumu kontekstā nozīmīgi ir divi 2024. gada nogalē publicēti Eiropas Savienības līmeņa pētījumi, kuros minēts arī ārējo robežu segments. Pirmais ir 2024. gada septembrī publiskotais Eiropas Centrālās bankas bijušā vadītāja Mario Dragi (*Mario Draghi*) vadītās darba grupas ziņojums par Eiropas konkurētspēju.¹⁸ Otrs ir 2024. gada oktobrī publiskotais Somijas Republikas bijušā prezidenta, Eiropas Komisijas prezidentes speciālā padomnieka Sauli Nīnīstes (*Sauli Niinistö*) vadītās darba grupas ziņojums par Eiropas civilās un militārās sagatavotības un gatavības stiprināšanu.¹⁹ Šajā analītiskajā ziņojumā uzmanība pievērsta arī Eiropas Savienības ārējo robežu drošības un labākas pārvaldības stiprināšanai, kā arī pret darbībai hibrīduzbrukumiem un atbalsta sniegšanai tām Eiropas Savienības dalībvalstīm, kuras pieredz migrācijas instrumentalizēšanu. Situācijas raksturošanai S. Nīniste izmantoja britu vēsturnieka Marka Galeoti (*Mark Galeotti*) secinājumu no 2022. gadā publicētās grāmatas²⁰: “Eiropas Savienība konstatē, ka atrodas pasaulē, kuru raksturo “jebkā (visa) apbruņošana” un līdz ar to jebkā (visa) drošībošana.”

Indivīds un nacionālā drošība

Atgriežoties pie Līguma par Eiropas Savienību 4. panta 2. punkta otrajā un trešajā teikumā iekļautās nacionālās identitātes klauzulas, kas ir viens no nedaudzajiem izņēmumiem Eiropas Savienības un tās institūciju supranacionālajā kompetencē, indivīda loma nacionālās drošības un līdz ar to arī teritoriālās integritātes nodrošināšanā ir ļoti būtiska. Latvijas Republikā normatīva sasaiste starp nacionālo drošību, teritoriālo

¹⁶ Brunet-Jailly E. Border Security in Europe. In: Wassenberg B., Reitel B. (eds). Critical Dictionary on Borders, Cross-Border Cooperation and European Integration. Bruxelles: Peter Lang Publishing, 2020, pp. 140–141. Pieejams: <https://www.peterlang.com/document/1057026> [aplūkots 21.01.2025.]

¹⁷ Marenin O. Democratic Oversight and Border Management: Principles, Complexity and Agency Interests. In: Caparini M., Marenin O. (eds). Borders and Security Governance. Geneva: DCAF, 2006, p. 19. Pieejams: <https://gsdrc.org/document-library/borders-and-security-governance-managing-borders-in-a-globalised-world/> [aplūkots 16.08.2011.]

¹⁸ The Draghi Report: A competitiveness strategy for Europe (Part A), p. 50; In-depth analysis and recommendations (Part B). Brussels, European Commission, 9 September 2024. Pieejams: https://commission.europa.eu/topics/eu-competitiveness/draghi-report_en [aplūkots 23.01.2025.] Īsi par M. Dragi ziņojumu: Gailīte D. Juristu pienākumi Eiropas izdzīvošanai. Jurista Vārds, 26.11.2024., Nr. 48 (1366), 2. lpp.

¹⁹ Niinistö S. Strengthening Europe's civil and military preparedness and readiness: Report by Special Adviser Niinistö. Brussels, European Commission, October 2024. Pieejams: https://commission.europa.eu/topics/defence/safer-together-path-towards-fully-prepared-union_en [aplūkots 24.01.2025.]

²⁰ Galeotti M. The Weaponization of Everything: A Field Guide to the New Way of War. Yale University Press, 2022. Pieejams: <https://www.jstor.org/stable/j.ctv28bqm27> [aplūkots 24.01.2025.]

integritāti un indivīdu ir formulēta arī Nacionālās drošības likuma²¹ 1. pantā, kurā iekļauts vēstījums par nacionālo drošību un tās vēlamo stāvokli.

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas²² 6. pants “Tiesības uz brīvību un drošību” noteic, ka ikvienam ir tiesības uz personas brīvību un drošību. Šī ir viena no pamattiesībām, kas, piemērojot Eiropas Savienības tiesību aktus, jāievēro gan Eiropas Savienībai, gan dalībvalstīm saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 6. pantu un hartas VII sadaļu par vispārīgiem noteikumiem, kas attiecas uz hartas interpretēšanu un piemērošanu. Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 6. panta iztulkošanā un līdz ar to izpratnē par indivīda brīvību un drošību ieguldījumu sniegusi arī Eiropas Savienības Tiesa. Piemēram, 2014. gadā apvienotajā lietā C-293/12 un C-594/12, balstoties uz savu judikatūru, tiesa argumentēja²³, ka cīņa pret starptautisko terorismu, lai nodrošinātu starptautisko mieru un drošību, ir Eiropas Savienības vispārējo interešu mērķis. Tas pats attiecas uz cīņu pret smagiem noziegumiem, lai nodrošinātu sabiedrības drošību. Turklāt šajā ziņā Eiropas Savienības Tiesa norādīja, ka Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 6. pantā atzītas ikvienas personas tiesības ne vien uz brīvību, bet arī uz drošību.

2009. gadā spriedumā lietā C-348/09 Eiropas Savienības Tiesa ar visai sensīvu turpinātu nostāju pamatoja savu spriedumu, rosinot jautājumu par Līguma par Eiropas Savienību 4. panta 2. punktā iekļautās nacionālās identitātes klauzulas tvērumu²⁴, un it sevišķi normu, ka jo īpaši valsts drošība paliek vienīgi katras dalībvalsts atbildībā. Minētajā lietā tiesa argumentēja (23. punkts), ka, lai arī dalībvalstis saskaņā ar to vajadzībām, kuras katrā dalībvalstī un laika posmā var atšķirties, būtībā var brīvi noteikt sabiedriskās kārtības un valsts drošības prasības, it īpaši kā attaisnojumu atkāpei no personu brīvas pārvietošanās pamatprincipa, tomēr šīs prasības ir jāinterpretē šauri, un to saturu nevar noteikt katra dalībvalsts vienpusēji bez Eiropas Savienības iestāžu kontroles.²⁵ Tādējādi Eiropas Savienības Tiesa indicēja savu nostāju situācijā, kurā saskatīja personu brīvas pārvietošanās pamatprincipa un dalībvalstu nacionālās identitātes klauzulas kolīziju. Izvērsot 2009. gada spriedumā lietā C-348/09 un citos spriedumos iekļautos apsvērumus, 2021. gadā lietā C-742/19 Eiropas Savienības Tiesa secināja, ka Eiropas Savienības dalībvalstu bruņoto spēku galvenie uzdevumi, proti, teritoriālās integritātes un valsts drošības nodrošināšana, ir skaidri minēti starp tām valsts galvenajām funkcijām, kuras Eiropas Savienībai ir jārespektē saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 4. panta 2. punktu. Tomēr turpmāk Tiesa secināja, ka no Līguma par Eiropas Savienību 4. panta 2. punktā nostiprinātās valsts galvenās funkcijas neizriet, ka dalībvalstu lēmumi par savu bruņoto spēku organizāciju neietilpst Eiropas Savienības tiesību piemērošanas jomā, it īpaši, ja runa ir par noteikumiem par dienesta (darba) laika organizēšanu miera laikā. Proti, saskaņā ar Eiropas Savienību Tiesas pastāvīgo judikatūru, lai arī vienīgi

²¹ Nacionālās drošības likums: LV likums. Pieņemts 14.12.2000. (ar grozījumiem, kas stājas spēkā 24.04.2024.).

²² Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Parakstīta Strasbūrā 12.12.2007. OV C 202, 7.6.2016, pp. 389–405.

²³ EST Virspalātas 08.04.2014. spriedums apvienotajās lietās C-293/12 un C-594/12, 42. punkts. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-293/12> [aplūkots 04.02.2025.]

²⁴ Līguma par Eiropas Savienību 4. panta 2. punkta satura noskaidrošanā sistēmiski būtu aplūkojams arī Līguma par Eiropas Savienības darbību 36. pants, 72. pants, 73. pants, 346. pants un 347. pants.

²⁵ EST 22.05.2012. spriedums lietā C-348/09, 23. punkts. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-348/09&language=EN> [aplūkots 04.02.2025.]

dalībvalstu ziņā ir noteikt to būtiskās drošības intereses un veikt pienācīgus pasākumus, lai nodrošinātu to iekšējo un ārējo drošību, tostarp pieņemt lēmumus par to bruņoto spēku organizāciju, tikai tas apstākļi vien, ka valsts pasākums ir veikts, lai aizsargātu valsts drošību, nevar izraisīt Eiropas Savienības tiesību nepiemērojamību un atbrīvot dalībvalstis no pienākuma ievērot šīs tiesības. Tas pats attiecas uz valsts pasākumiem, kas noteikti, lai aizsargātu dalībvalsts teritoriālo integritāti.²⁶

Savukārt Eiropas Savienības Tiesas virspalātas 2016. gada sprieduma lietā C-601/15 tiesa argumentēja, ka valsts drošības un sabiedriskās kārtības aizsardzība veicina arī citu personu tiesību un brīvību aizsardzību. Tiesa secināja, ka šajā ziņā Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 6. pantā ir paredzētas ikvienas personas tiesības ne vien uz brīvību, bet arī uz drošību. Saistībā ar “valsts drošības” jēdzienu no tiesas iepriekšējās judikatūras izriet, ka šis jēdziens ietver gan dalībvalsts iekšējo, gan ārējo drošību un ka nopietns valsts iestāžu un dienestu darbības apdraudējums, kā arī iedzīvotāju izdzīvošana, tāpat kā ārējo attiecību vai tautu mierīgas līdzāspastāvēšanas būtiska traucējuma risks vai arī militāro interešu apdraudējums tādējādi var ietekmēt valsts drošību.²⁷ Šāds Eiropas Savienības Tiesas viedoklis bija pamatots arī ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 52. panta 1. punktu, kurš ierobežojumu uzlikšanu saista gan ar nepieciešamību un atbilstību vispārējas nozīmes mērķiem, gan ar vajadzību aizsargāt citu personu tiesības un brīvības. Ar konkrētās lietas faktiskajiem apstākļiem nesaistītu personu tiesību un brīvību preventīva aizsardzība ir viens no argumentiem, kuru Eiropas Savienības dalībvalstu institūcijas attiecina uz savu pamatotu un proporcionālu rīcību gadījumos, kad nacionālās drošības tvērumā aizsargājamās sabiedrības (indivīdu) tiesības un brīvības.

Minētajos Eiropas Savienības Tiesas spriedumos lietotie vārdi “valsts drošība” Latvijas tiesību sistēmā atbilst vārdiem “nacionālā drošība”.²⁸ Kopējā spriedumos iekļautā nostāja ir tāda, ka katram indivīdam (arī Latvijas iedzīvotājiem) ir tiesības uz drošību, kuru sekmē un nodrošina nacionālās drošības sistēmas subjekti, īstenojot valsts pozitīvās atbildības pienākumu. Valsts robežas drošība ir nacionālās drošības elements un ārējo robežu kontekstā arī Eiropas Savienības drošības, kā arī Ziemeļatlantijas līguma organizācijas dalībvalstu drošības sastāvdaļa. Līdz ar to gan ārējās robežas drošībošana, gan rīcība valsts robežas neaizskaramības nodrošināšanā saskanīgi ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu²⁹ 2. panta 4. punktu ir arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 6. pantā paredzēto indivīda tiesību uz drošību īstenošanas rezultāts.

Var piebilst, ka viens no fundamentāliem tiesiskiem pamatiem valsts robežas neaizskaramības principa izpratnē Eiropā 20. gadsimtā tika formulēts Eiropas

²⁶ EST 15.07.2021. spriedums lietā C-742/19, 33.–46. punkts. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-742/19> [aplūkots 04.02.2025.]

²⁷ EST Virspalātas 16.02.2016. spriedums lietā C-601/15, 53. un 66. punkts. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-601/15&language=LV> [aplūkots 04.02.2025.]

²⁸ Minēto EST spriedumu angļu valodas versijās attiecīgajos punktos un kontekstā lietots termins *national security*. Līguma par Eiropas Savienības darbību 4. panta 2. punktā angļu valodas versijā lietots termins *national security*.

²⁹ ANO Statūti. Pieņemti Sanfrancisko 26.06.1945. Latvijas Vēstnesis, 29.01.2018., Nr. 20.

Drošības un sadarbības konferences (1973–1975, Helsinki–Ženēva) Noslēguma dokumentā³⁰, kuru parakstīja 35 valstis (arī PSRS). Helsinku 1975. gada vienošanās III pantā (*Inviolability of frontiers*) tika formulēta kopēja izpratne par robežu neaizskaramību un IV pantā (*Territorial integrity of States*) izpratne par valstu teritoriju integritāti.

Ministru kabineta 2001. gada 2. oktobrī akceptētās Nacionālās drošības koncepcijas 1.2. apakšpunktā bija ierakstīts, ka valsts drošības politika un tās mērķu sasniegšana ir visu valsts institūciju un valsts iedzīvotāju atbildība.³¹ Turpmākajās Nacionālās drošības koncepcijās šī nostādne pakāpeniski mainījās – apdraudējumu attīstības ietekmē sabiedrības loma, iesaiste un atbildība pārveidojās. Saeimas 2023. gada 28. septembrī apstiprinātajā Nacionālās drošības koncepcijā³² konceptuālā doma ir tāda, ka valsts pastāvēšana ir atkarīga no visu Latvijas iedzīvotāju atbildīgas attieksmes pret valsti un tās drošību. Tātad naratīvs mainījās no “atbildība” uz “attieksme” jeb no formāli deklaratīvas uz saturiski labāk izprotamu, apjomīgāku konstrukciju. Minētajā 2023. gada Nacionālās drošības koncepcijā vēstījumi ir par sabiedrības noturību, vēlmi, iesaistīšanos un gatavību aizstāvēt valsti, iedzīvotāju spēju kritiski domāt un saliedēties ar vienotu izpratni par pamatvērtībām. Saeimas 2023. gada 28. septembra sēdē par steidzamības kārtībā iesniegto koncepcijas projektu izteicās 21 deputāts no 89 sēdē klātesošajiem.³³

Saeimas 2023. gada 28. septembra sēdē apstiprinātās Nacionālās drošības koncepcijas 6. punkta “Iekšējai drošībai un konstitucionālajai iekārtai radītā apdraudējuma novēršana” sadaļā “Valsts robežas drošības un aizsardzības stiprināšana” pirmo reizi Latvijas Republikas vēsturē tika izvirzīta jauna nostādne – ārējās robežas neaizskaramība. Akcentēts, ka valsts robežas drošība ir priekšnoteikums valsts robežas neaizskaramības garantēšanai un valsts apdraudējuma novēršanai. Jāturpina Latvijas ārējās robežas neaizskaramības stiprināšana, kas vienlaikus ir NATO un ES ārējā robeža.³⁴ Kopumā doma ir ģeopolitiski turbulentajam laikam atbilstoša. Tomēr, ja vārdlietojums “ārējās robežas neaizskaramība” nebija pārrakstīšanās kļūda, tad šī jaunā nostādne pelnījusi dziļāku analīzi. Valsts robežas neaizskaramība un ārējās robežas neaizskaramība nav vienādojami jēdzieni. Pirmā jēdziena gadījumā ir starptautiski atzīta³⁵ teorētiska izpratne, starptautisko publisko attiecību rezultātā nostiprināts tiesisks pamats un valsts (Eiropas tiesību tradīcijā arī “nācijvalsts”) kā valsts robežas neaizskaramības pamatobjekts. Šajā kontekstā var izmantot vācu sociologa Maksimiliāna Vēbera (*Maximilian (Max) C. E. Weber*) skaidrojumu par

³⁰ Conference on Security and Co-operation in Europe: Final Act (Done at Helsinki on 1 August 1975). Pieejams: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf> [aplūkots 07.02.2025.]

Latvijā lietotais dokumenta nosaukums ir “Helsinku tikšanās Noslēguma akts” (piemēram, Deklarācija “Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos”, pieņemta 04.05.1990., LR AP un Valdības Ziņotājs, 24.05.1990., Nr. 21).

³¹ Nacionālās drošības koncepcijas projekts. Latvijas Republikas Ministru kabineta sēdes protokola Nr. 47 izraksts, 45. §. Latvijas Vēstnesis, 06.11.2001., Nr. 159.

³² Saeimas 2023. gada 28. septembra paziņojums “Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu”. Latvijas Vēstnesis, 29.09.2023., Nr. 189.

³³ Latvijas Republikas 14. Saeimas rudens sesijas septītās sēdes 2023. gada 28. septembrī stenogramma. Pieejama: https://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/2491#section_13 [aplūkots 28.01.2025.]

³⁴ Saeimas 2023. gada 28. septembra paziņojums “Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu”. Latvijas Vēstnesis, 29.09.2023., Nr. 189.

³⁵ Izņemot neokoloniālisma īstenotājus un likuma varā balstītas starptautiskas kārtības noliedzējus.

valsti 1918. gada lekcijā “Politik als Beruf”³⁶ Minhenes Universitātē par trīs elementu kopumu, kas veidojumu ļauj uzskatīt par valsti: sabiedrība, īstenota vara un teritorija. Savukārt ārējās robežas neaizskaramības gadījumā šo trīs savstarpēji saistīto faktoru pilnības nav. Šengenas Robežu kodeksam ir Eiropas Savienības regulas juridiskais spēks, tomēr ārējo robežu izpratne fundamentāli balstās uz Eiropas valstu unikālu ekonomisko un politisko integrāciju, tā ir valstu apvienība. Noteiktos gadījumos Eiropas Savienība darbojas kā starptautisko tiesību subjekts, tomēr tās kopējo teritoriju pašlaik veido 27 dalībvalstu suverēnas teritorijas. Līgumā par Eiropas Savienību nav rodams princips par Eiropas Savienības ārējo robežu neaizskaramību, savukārt 2. panta 2. punkts paredz brīvības, drošības un tiesiskuma telpu bez iekšējām robežām, kur personu brīva pārvietošanās ir nodrošināta saistībā ar piemērotiem pasākumiem, kas attiecas uz ārējo robežu kontroli. Jāatzīmē, ka brīvības, drošības un tiesiskuma telpa bez iekšējām robežām funkcionē, pateicoties arī savstarpējās uzticēšanās principam, Eiropas Savienības ārējo robežu kontrolei un ārējo robežu pienācīgai integrētai pārvaldībai. Vārdi “ārējās robežas neaizskaramība” kļūst labāk izprotami, ja piemēro sistēmisku salīdzināšanu un apskata nacionālās drošības militāro dimensiju. Ziemeļatlantijas līguma organizācijas 2022. gada Madrides samītā pārjaunota ambicioza Stratēģiskā koncepta ietvarā tika paziņots³⁷ par pilnīgi jaunu pieeju atturēšanai un aizsardzībai (angļu val. – *Deterrence by Denial* vai *Deterrence-Based-Denial*) no agresijas pret Ziemeļatlantijas līguma valstu teritoriju (9. punkts). Šo pieeju publiskajā komunikācijā un drošībošanā latviešu valodā reizēm dēvē “aizsardzība no pirmā centimetra”³⁸. Raugoties no šāda militārās dimensijas skatpunkta, “ārējās robežas neaizskaramības” konteksts ir labāk saprotams.

Turpinot ārējās robežas drošībošanas apskatu caur militārās dimensijas prizmu, ir vērts pievērsties 20. gadsimta beigās aprakstītiem drošībošanas teorijas pamatiem un mēģināt saskatīt līdzības ar Latvijas Republikas situāciju dažos aizvadītajos gados. Pamatojoties uz O. Vēvera, B. Buzana un J. de Vildes 1998. gadā publicētā kopdarba secinājumiem par militāro sektoru drošībošanā³⁹, var izteikt šādas atziņas. Valstis tradicionāli ir bijušas un lielākoties paliek militārās drošības primārie atsaucē objekti. Valsts teritoriālās aizsardzības integritāte ir militārās drošības tradicionālais

³⁶ Attiecīgais citāts: “Staat ist diejenige menschliche Gemeinschaft, welche innerhalb eines bestimmten Gebietes – dies: das “Gebiet”, gehört zum Merkmal – das Monopol legitimer physischer Gewalttätigkeit für sich (mit Erfolg) beansprucht.” Weber M. Politik als Beruf. In: Geistige Arbeit als Beruf. Vier Vorträge vor dem Freistudentischen Bund. Zweiter Vortrag. München, 1919, seite 4. Pieejams: https://www.deutschestextarchiv.de/book/view/weber_politik_1919?p=4 [aplūkots 19.12.2024.]. Angliski: “a state is a human community that (successfully) claims the monopoly of the legitimate use of physical force within a given territory”. Latviski: “Valsts ir cilvēku kopiena, kas (sekmīgi) pretendē uz leģitīmu fiziskā spēka izmantošanas monopolu noteiktā teritorijā.”

³⁷ NATO Madrid Summit Declaration. Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid, 29 June 2022. Pieejama: https://www.nato.int/cps/cn/natohq/official_texts_196951.htm [aplūkots 28.01.2025.]

³⁸ Riekstiņš M. “No pirmā centimetra un pirmās minūtes.” NATO vēstnieks par alianses gatavību aizstāvēt dalībvalsts. 30.07.2023. Pieejams: <https://www.apollo.lv/7824332/no-pirma-centimetra-un-pirmas-minutes-nato-vestnieks-par-alianses-gatavibu-aizstavet-dalibvalsts>; LV portāls. Jaunajā valsts aizsardzības koncepcijā teritorijas un civiliedzīvotāju aizsardzība paredzēta “no pirmā centimetra”. 06.09.2023. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/354589-jaunaja-valsts-aizsardzibas-koncepcija-teritorijas-un-civiliedzivotaju-aizsardziba-paredzeta-no-pirma-centimetra-2023> [aplūkots 28.01.2025.]

³⁹ Buzan B., Wæver O., Wilde J. de. 1998, p. 70. Pieejams: https://www.academia.edu/35332225/Security_a_New_Framework_for_Analysis [aplūkots 18.12.2024.]

objekts (piemēram, Saeimas debates Ārējās sauszemes robežas infrastruktūras izbūves likuma⁴⁰ pieņemšanas gaitā), un valsts divas tiešās vides – reģionālā un vietējā – ir galvenās bažas šajā sektorā. Lielākā daļa apakšsistēmu šajā sektorā ir ģeogrāfiski saskaņotas un tādējādi veido drošības kompleksus (piemēram, austrumu flanga aizsardzība Barenca jūrā, Baltijas jūrā un uz sauszemes posmā Norvēģija–Somija–Igaunija–Latvija–Lietuva–Polija). Parasti ir maz neskaidrību par militārā sektora dalībnieku drošībošanu. Relatīvās un absolūtās militārās spējas nenosaka drošībošanu, lai gan var tās veicināt. Ģeogrāfiskie, vēsturiskie un politiskie faktori arī veido drošībošanas procesu (piemēram, Baltijas valstu un Polijas parlamenta spikeru kopīgs 23.11.2021. paziņojums par ārējo robežu stiprināšanu⁴¹). Tiklīdz drošībošana ir iesākņojusies, militārās drošības attiecības var iekļauties labi saprotamos darbības un reakcijas modeļos.

Drošībošanas procesu izpratnei var izmantot arī aptauju datus. Piemēram, vācu pētnieku 2008.–2009. gadā pie Somijas–Krievijas un Austrijas–Ungārijas robežas veiktajās 29 aptaujās viens no secinājumiem bija tāds, ka valsts robežas uztvere atkarīga no attiecīgā valsts robežas iecirkņa. Ja uztvere ir fokusēta uz robežšķērsosanas vietu, tad dominē mobilitātes ideja, savukārt uztvere par “zaļo robežu” parasti saistās ar ideju par kontroli. Atšķirīgu situāciju salīdzinājumā 2009. gadā tomēr rasts vienojošais elements. Proti, 2008.–2009. gada robežu identitāte vairs neuzsverot politisko un ekonomisko sistēmu norobežošanu. Vācu pētnieku novērtējumā, abās aplūkotajās valstīs robežas izskatījās kā depolitizēti un demilitarizēti institūti, kas parasti modelējas saskaņā ar robežšķērsotāju vajadzībām. Tādēļ izmaiņas uz robežas arvien vairāk tika saprastas kā reakcija uz starptautisko mobilitāti.⁴² Jāatzīmē, ka salīdzināšana notika starp atšķirīgajām Somijas–Krievijas un Austrijas–Ungārijas robežām. Gan Somija, gan Austrija dzelzs aizkara un aukstā kara laikos deklarēja savu politisko neitralitāti un attiecības ar Krieviju daudz aspektos ietekmēja Eiropā tolaik ietekmīgs naivisms. Vēstures notikumu un politisko izmaiņu rezultātā Somijas robeža ar Krieviju pašlaik ir Ziemeļatlantijas līguma organizācijas dalībvalstu teritorijas robeža, savukārt Austrijas robeža ar Ungāriju jau kļuvusi par Šengenas telpas iekšējo robežu.

Ārējās robežas drošībošanas satvarā to Eiropas Savienības dalībvalstu vēstījumi, kurām ir sauszemes robežas ar trešām valstīm un līdz ar to lielāka atbildība un slodze kopš gadsimta sākuma, pastāvīgi turpinās. Piemēram, 2018. gadā astoņas Eiropas Savienības dalībvalstis (Lietuva, Latvija, Igaunija, Polija, Rumānija, Slovākija, Somija, Ungārija), kurām ir ārējās sauszemes robežas ar trešajām valstīm, vienojās par kopēju iniciatīvu piesaistīt ārējo robežu apsardzībai lielāku Eiropas Savienības

⁴⁰ Ārējās sauszemes robežas infrastruktūras izbūves likums: LV likums. Pieņemts 12.11.2021., Latvijas Vēstnesis, 13.11.2021., Nr. 221A.

⁴¹ LR Saeima. Speakers of Baltic and Polish Parliaments: European Union needs to bolster its external border, providing funding for this purpose (23.11.2021.). Pieejams: <https://www.saeima.lv/en/news/saeima-news/30380-speakers-of-baltic-and-polish-parliaments-european-union-needs-to-bolster-its-external-border-providing-funding-for-this-purpose> [aplūkots 29.01.2025.]

⁴² Laube L., Roos C. A “Border for the People”? Narratives on Changing Eastern Borders in Finland and Austria. *Journal of Borderlands Studies* [e-journal], Vol. 25, No. 3&4 (2010), pp. 31–49. Pieejams: Association for Borderlands Studies vietnē <https://absborderlands.org/journal/> [aplūkots 04.02.2025.]

finansējumu un ieviest noteiktus robežu uzraudzības standartus.⁴³ Drošībošanas rezultātā, un ne tikai, aizvadītajos gados ārējo robežu integritātes stiprināšanā bijušas daudzas līdzīgas iniciatīvas gan starptautiskās sadarbības, gan Eiropas Savienības, gan nacionālā formātā.

Regulārās “Eurobarometer” aptaujas Eiropas Savienībā 2024. gada pavasarī uzrādīja rezultātu, ka 2022.–2024. gadā 77 % Eiropas Savienības iedzīvotāju stabili atbalstīja Kopējo aizsardzības un drošības politiku (KADP), 71 % iedzīvotāju piekrita, ka Eiropas Savienībai jāstiprina savas kapacitātes militārā ekipējuma ražošanā, un 34 % respondentu uzskatīja, ka drošība un aizsardzība ir prioritāra joma, kurā vidējā termiņā jāveic uzlabojumi. Šāds rezultāts un Eiropas Savienības iedzīvotāju viedoklis kopumā saglabājās arī 2024. gada rudens aptaujā (*Eurobarometer Standard 102*).⁴⁴ 2025. gada pavasara aptaujas rezultāti, visai iespējams, būs krietni atšķirīgi no iepriekšējiem gadiem.

Viens no apjomīgākajiem un kvalitatīvākajiem aizvadīto gadu pētījumiem drošībošanas jomā Latvijā bija 2019.–2020. gadā Latvijas Universitātes docētāju un studentu vadībā īstenotā analīze par Latvijas iedzīvotāju subjektīvo drošības uztveri.⁴⁵ Pētījuma metodoloģiju un saturu caurvija nacionālās drošības stiprināšanas konteksts, un tā praktisko noderīgumu stiprināja ar empīriskiem datiem pamatotas rekomendācijas. Par minētā drošībošanas pētījuma rekomendācijas Nr. 6 (mērķētu reģionālo attīstību veicinošu nacionālā atbalsta programmu svarīgums rīcībpolitikā cilvēkresursu un infrastruktūras attīstībai) īstenošanas netiešu rezultātu ārējo robežu segmentā var uzskatīt Rīcības plānu Latvijas Austrumu pierobežas ekonomiskajai izaugsmei un drošības stiprināšanai 2025.–2027. gadam⁴⁶ un Ministru kabineta 2025. gada 28. februāra rīkojumu⁴⁷ par valsts budžeta dotāciju 2 500 000 euro apmērā Eiropas Savienības ārējās robežas pašvaldībām atbilstoši Eiropas Savienības ārējās robežas kilometru garumam. Šie ir divi pierādījumi, ka drošībošanas teorija nav tikai “sausa zinātne” un indivīdiem var potenciāli sniegt nacionālās drošības apsvērumos balstītu praktisku labumu.

Kopsavilkums

1. Sensitīvos jautājumos, kuru risināšanā saskatāmas gan nacionālās drošības intereses, gan Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 6. pantā paredzētās indivīda tiesības uz brīvību un drošību, ir preventīvi noderīgi gatavot pārdomātu un reālajai situācijai (piemēram, kombinēta hibrīduzbrukuma potenciālo vispārējo

⁴³ DELFI. Atbalsta Lietuvas ierosinājumu piesaistīt lielāku finansējumu ārējo robežu apsardzībai. 18.05.2018. Pieejams: <https://www.delfi.lv/46713439/arzemes/50042993/atbalsta-lietuvas-ierosinajumu-piesaistit-lielaku-finansejumu-arejo-robezu-apsardzibai> [aplūkots 29.01.2025.]

⁴⁴ Standard Eurobarometer 101 – Spring 2024. Pieejams: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3216>; Standard Eurobarometer 102 – Autumn 2024. Pieejams: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3215> [aplūkots 30.01.2025.]

⁴⁵ Ozoliņa Ž., Reinholde I., Struberger S. (red.). Latvijas iedzīvotāju subjektīvā drošības uztvere: ietekme uz drošības politikas veidošanu. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021.

⁴⁶ Par Rīcības plānu Latvijas Austrumu pierobežas ekonomiskajai izaugsmei un drošības stiprināšanai 2025.–2027. gadam: Ministru kabineta 20.01.2025. rīkojums Nr. 32. Latvijas Vēstnesis, 22.01.2025., Nr. 15.

⁴⁷ Par valsts budžeta dotācijas piešķiršanu Eiropas Savienības ārējās robežas pašvaldībām: Ministru kabineta 28.02.2025. rīkojums Nr. 100. Latvijas Vēstnesis, 03.03.2025., Nr. 43.

seku aspektā) adaptētu rīcības pamatojumu augstā abstrakcijas pakāpē, ņemot vērā Eiropas Savienības Tiesas judikatūru un Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 52. panta 1. punktā iekļautos divus faktorus:

- 1) ievērojot proporcionalitātes principu, ierobežojumus drīkst uzlikt tikai tad, ja tie ir nepieciešami un patiešām atbilst vispārējās nozīmes mērķiem (vispārējās nozīmes interesēm), ko atzinusi Eiropas Savienība;
 - 2) ievērojot proporcionalitātes principu, ierobežojumus drīkst uzlikt tikai tad, ja tie ir nepieciešami un patiešām atbilst vajadzībai aizsargāt citu personu tiesības un brīvības.
2. Latvijas situācijā drošībošanas un atdrošībošanas vēlamā pieeja gan valsts teritorijā, gan ārpus teritoriālās norisēs būtu tāda strukturēta drošībošana, kura konstanti uzsver un ņem vērā nacionālo un reģionālo daudznozaru specifiku – vēsturisku, sociālu, juridisku, politisku, vides, ekonomikas, digitālu un citu faktoru kopumu. Objektīvi pragmatiskais apsvērums šādai pieejai ir Latvijas un Baltijas jūras reģiona valstu un to iedzīvotāju izpratne par Krieviju. Esam pieredzējuši gan Krievijas impērijas vēsturisko laiku, gan komunisma bezcerīgās būvniecības periodu Padomju Savienībā. Un pašlaik pieredzam Krieviju pseidomesiānisma stadijā ar brutāliem bezcerīgiem mēģinājumiem atjaunot hegmona statusu jaunos 21. gadsimta apstākļos.
3. Vārdlietojumam “ārējās robežas neaizskaramība” var tikt piešķirta attiecīga nozīme un konteksts drošībošanā vai neformālā saziņā, tomēr tiesību jomā no tā lietojuma vēlams atturēties šā vārdlietojuma neskaidas koncentrētības dēļ.

Publikāciju finansē Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 5.2. reformu un investīciju virziena “Augstskolu pārvaldības modeļa maiņas nodrošināšana” 5.2.1.r. reformas “Augstākās izglītības un zinātnes izcilības un pārvaldības reforma” 5.2.1.1.i. investīcijas “Pētniecības, attīstības un konsolidācijas granti” otrās kārtas “Konsolidācijas un pārvaldības izmaiņu ieviešanas granti” projekts Nr. 5.2.1.1.i.0/2/24/I/CFLA/007 “Latvijas Universitātes iekšējā un ārējā konsolidācija”.